

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

LIFE

Europese subsidie voor
duurzame projecten

Inhoud

Inleiding LIFE | 3

Fish Migration & BirdLIFE | 5

Optimelt | 15

CLINSH | 7

LIFE IP Deltanatuur | 17

Biobased-vanrail | 9

Aganfoils | 19

LIFE@Urban Roofs | 11

Stalrobot | 21

Urban-Adapt | 13

New Life for Dutch Fens | 23

Inleiding LIFE

Hebt u een innovatief projectidee en wilt u meewerken aan een beter milieu en klimaat in de landen van de Europese Unie? Dien dan uw projectvoorstel in bij het Europese subsidieprogramma LIFE. Het Europese natuur-, milieu- en klimaatbeleid biedt namelijk volop kansen voor organisaties om zelf initiatief te nemen en aan de slag te gaan. Van grote tot kleine bedrijven, van overheden tot non-gouvernementele organisaties (ngo's). In tegenstelling tot andere Europese subsidieprogramma's is het bij LIFE-projecten heel goed mogelijk om uitsluitend met Nederlandse partners samen te werken. Buitenlandse partners zijn niet verplicht, maar kunnen natuurlijk wel een verrijking vormen.

Waarom kiezen voor LIFE?

- Een LIFE-subsidie kan tot circa 55% bijdragen aan de financiering van uw project;
- U ontwikkelt nieuwe kennis die u elders kunt inzetten en – als bedrijf – verder kunt commercialiseren;
- Uw project krijgt Europese bekendheid;
- Dankzij (internationale) samenwerking wisselt u kennis uit met partijen die voor u interessant kunnen zijn.

Aan de slag met LIFE

Als u de beslissing hebt genomen om uw idee met ondersteuning van LIFE vorm te geven, doorloopt u vervolgens drie stappen. Allereerst kiest u een subprogramma, vervolgens een financieringsregeling en als laatste werkt u uw projectidee uit in een officiële aanvraag die voldoet aan de LIFE-criteria. Houd bij het LIFE-programma vooral in de gaten dat uw idee een oplossing moet bieden voor een Europees probleem rond milieu, natuur of klimaat. Belicht dat aspect daarom goed bij het schrijven van de projectaanvraag.

1. Subprogramma's: Klimaat en Milieu

Het LIFE-programma bestaat uit de subprogramma's Klimaat en Milieu. Voordat u begint met de uitwerking van uw projectidee, is het belangrijk om eerst te bepalen binnen welk subprogramma uw idee past.

Het **subprogramma Klimaat** is bedoeld voor projectideeën die klimaatverandering tegengaan of die anticiperen op de gevolgen van het veranderende klimaat. Hebt u bijvoorbeeld een idee dat de uitstoot van broeikasgasen terugdringt, of dat ons voorbereid op wateroverlast? Dan is Klimaat het juiste subprogramma.

Ook projectideeën die zijn gericht op beleid en bewustwording rond klimaat, zijn welkom binnen dit subprogramma.

Wilt u een project uitvoeren op het gebied van groene en circulaire economie, wilt u de natuur in Europa beschermen of wilt u door middel van communicatie het milieubewustzijn bij mensen vergroten? Dan is het **subprogramma Milieu** hiervoor het meest geschikt.

2. Financieringsvorm: traditioneel of integraal

Als u de keuze voor een subprogramma heeft gemaakt, moet u beslissen welke financieringsvorm past bij uw project. Het LIFE-programma biedt twee mogelijkheden. Een **traditioneel project** richt zich op één specifiek natuur-, milieu-, of klimaatprobleem. Het probleem dat u wilt oplossen is meetbaar en uw project biedt hiervoor een oplossing. De meeste LIFE-projecten vallen binnen deze categorie.

Bij **integrale projecten** gaat het vaak om grote projecten met een looptijd van 4 tot 8 jaar die tot ongeveer € 12 miljoen subsidie nodig hebben. Bij een integraal project werken meerdere partijen samen en wordt er een integraal en strategisch plan ontwikkeld voor de aanpak van milieu- of klimaatproblemen. Vaak gaat het om de aanpak van nationale problematiek, waarbij een ministerie het voortouw neemt. Vanwege de grootte van deze projecten, is het noodzakelijk ook gebruik te maken van minstens één andere (Europese) subsidieregeling. Neem bij het bepalen van de financieringsvorm eerst contact op met RVO.nl.

3. Het schrijven van een succesvolle aanvraag

De kwaliteit van de aanvraag heeft u grotendeels zelf in de hand. Als u rekening houdt met onderstaande tips en de LIFE-criteria, dan maakt uw projectaanvraag een grote kans van slagen:

- Neem de tijd voor het schrijven van uw aanvraag. De gemiddelde aanvraag duurt 6 tot 9 maanden. Houd hierin uw planning rekening mee.
- Bestudeer de Guidelines en criteria uit de LIFE Evaluation Guide. Hiermee neemt de kwaliteit van uw aanvraag toe en weet u wat van uw aanvraag wordt verwacht.
- Vraag advies. De **LIFE-adviseurs van RVO.nl** denken graag mee met het schrijven van een projectaanvraag. Neem hiervoor wel tijdig contact met ons op.
- Unieke ideeën kunnen vaak rekenen op ondersteuning door LIFE. Kijk daarom in de **LIFE-database** of verderop in deze brochure naar geslaagde projectideeën. Dat inspireert en helpt bij het bepalen van de kans die een projectidee maakt op LIFE-steun.
- Zorg voor overeenkomsten in de doelstellingen van uw project met de doelstellingen van LIFE.
- Uw idee draagt natuurlijk bij aan de oplossing voor opgaven op het gebied van natuur, milieu of klimaat. Laat dit duidelijk naar voren komen in de aanvraag. Geef ook aan hoe uw idee bijdraagt aan de oplossing. Waarom moet de Europese Unie voor uw projectidee kiezen?
- Hoe kunnen andere partijen in Europa uw innovatie toepassen? Maak in uw aanvraag duidelijk wat de natuur-, milieu- of klimaatwinst is. Geef ook aan hoe er in andere landen van uw idee geprofiteerd kan worden (repliceerbaarheid).
- Zorg voor een financiële onderbouwing van uw idee. Hoeveel subsidie heeft u nodig en waar wilt u dit geld precies aan besteden?

Benieuwd naar het verhaal van projectindieners die hun idee werkelijkheid zagen worden? U leest hun verhaal in deze brochure. Laat u inspireren door projecten die het aanvraagproces succesvol doorliepen en een bijdrage hebben geleverd aan oplossingen voor (Europese) uitdagingen op het gebied van milieu, klimaat of natuur.

Wij wensen u veel succes toe!

Fish Migration & BirdLIFE

De Afsluitdijk zorgt voor veiligheid in een groot deel van Nederland, maar betekent tegelijkertijd een enorme barrière voor vele trekvis. Het project 'Fish migration & BirdLIFE', ook wel bekend als de 'Vismigratierivier', wil deze barrièrewerking van de Afsluitdijk opheffen. Voor trekvis is het namelijk van levensbelang dat ze vrij kunnen zwemmen van het zoute water in de Waddenzee naar het zoete water in het IJsselmeer en hieraan gekoppelde watersystemen zoals de Noordzee, IJssel en Rijn.

'Vroeger stond de bescherming tegen het water centraal. Met de Vismigratierivier combineren we ecologische doelstellingen met waterveiligheid en beschikbaarheid.'

Fish Migration & BirdLIFE

‘De komst van de Afsluitdijk leidde tot een enorme barrière voor trekvis vanwege de harde scheiding tussen zoet en zout water’, vertelt Niels de Bruijn. Hij is Omgevingsmanager voor het project namens de Provincie Fryslân. De Bruijn licht toe dat de Vismigratierivier een ecologisch herstelproject voor de trekvis is. ‘In de Afsluitdijk bij Kornwerderzand wordt tussen 2019 en 2022 een verbinding tussen de Waddenzee en het IJsselmeer gerealiseerd die 24/7 open staat. Extreme situaties hierbij uitgezonderd. Het is een rivier die het voor vissen mogelijk maakt om geleidelijk van de ene naar de andere kant te zwemmen. Dit project is uniek, want het bestaat nog nergens ter wereld.’ De Vismigratierivier wordt wereldwijd door veel experts gezien als een belangrijke oplossing voor de grote uitdagingen voor deltagebieden. Vroeger stond namelijk de bescherming tegen het water centraal. ‘Met de Vismigratierivier combineren we ecologische doelstellingen met waterveiligheid en beschikbaarheid.

Zo levert de Vismigratierivier een bijdrage aan een verbeterde voedselsituatie voor vogels in het IJsselmeer. Aan de zijde van de Waddenzee wordt een broedeiland / hoogwatervluchtplaats gerealiseerd’, concludeert De Bruijn.

Om te achterhalen welke Europese financieringsmogelijkheden bij het idee zouden aansluiten, werd er een subsidiescan opgesteld door een subsidieadviesbureau. Hieruit kwam het LIFE-programma naar voren. RVO.nl voorzag vervolgens samen met een adviesbureau de conceptaanvraag van gerichte feedback. Hierdoor maakte de aanvraag nog meer kans van slagen. ‘RVO.nl heeft een groot netwerk. Dat komt doordat ze in direct contact staan met de ministeries in Den Haag en de Europese instellingen in Brussel. Dat is nuttig bij een projectaanvraag’, aldus De Bruijn.

‘RVO.nl heeft een groot netwerk in Den Haag en Brussel. Dat is nuttig bij een projectaanvraag.’

Fish Migration & BirdLIFE in het kort:

 Totaalkosten project: €6,9 miljoen

 LIFE-subsidie: €3,5 miljoen (50%)

 Subprogramma: Milieu, Natuur & Biodiversiteit

 Financieringsvorm: traditioneel

 Looptijd: maart 2018- maart 2024

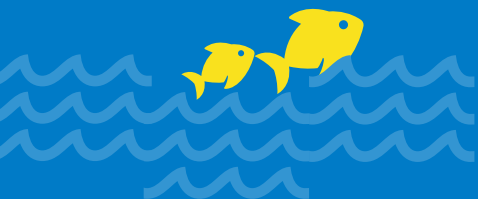
 Zoekcode in de Europese database:
LIFE16 NAT/NL/000155

 Projectverantwoordelijke: Provincie Fryslân

 Partners: Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

 Contactpersoon: Niels de Bruijn

 Email: n.debruijn@fryslan.nl

CLINSH

De Europese binnenvaart staat voor grote uitdagingen. De sector moet verduurzamen, wat betekent dat investeringen in schonere schepen noodzakelijk zijn. Met bijna 15.000 binnenvaartschepen in heel Europa is dat een grote klus. Het project CLINSH (Clean Inland Shipping) wil de sector hierbij helpen. Het doel is om de uitstoot van stikstofoxiden en fijnstof terug te dringen.

‘Bij CLINSH werken we samen met havens, overheden, kennisinstellingen en bedrijven in vier landen. Dat is uniek, maar ook noodzakelijk om echt iets te bereiken.’

Het hoofddoel van CLINSH is het verbeteren van de luchtkwaliteit in stedelijke gebieden die grenzen aan gebieden met een drukke (binnen)vaart, door de uitstoot van deze scheepvaart te verminderen. ‘Dit is een milieuprobleem dat onmogelijk door één land kan worden aangepakt. Als we in Nederland ons best doen om de uitstoot te verminderen, maar de omliggende landen en de daarbij behorende schepen doen dat niet, dan leveren de inspanningen maar weinig resultaat op’, stelt Annet van Lier. Zij is verantwoordelijk voor het CLINSH-project namens de Provincie Zuid-Holland, de initiatiefnemer van het project. CLINSH werkt daarom samen met 16 partijen, verspreid over vier landen. ‘Relevante partijen uit Nederland, België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk nemen deel in de samenwerking. Dat vergroot natuurlijk de impact van het project.’ Binnen het CLINSH-project worden bij minimaal 30 schepen niet alleen verschillende technieken getest om de

emissies te verlagen, maar ook alternatieve brandstoffen. Deze schepen worden vervolgens gemonitord en de resultaten hiervan worden opgeslagen in een database. De resultaten bieden overheden een handvat om te bepalen welk beleid kan helpen om de binnenvaart te verduurzamen. ‘Het is de verwachting dat in 2025 een kwart van de binnenvaartschepen aanpassingen heeft doorgevoerd, die de uitstoot beperken’, zegt Van Lier.

Rol RVO.nl

Adviseurs van RVO.nl hebben onderzocht hoe het CLINSH-project past binnen de doelen van LIFE. Om als project een succesvol beroep op ondersteuning vanuit LIFE te kunnen doen, is het belangrijk te laten zien wat de meerwaarde van het project is voor de Europese Unie. Om deze inschatting te maken, is een adviseur van RVO.nl een aantal keer op projectbezoek geweest bij CLINSH, om het project zo gericht van advies te kunnen dienen.

CLINSH in het kort:

 Totaalkosten project: €8,8 miljoen

 LIFE-subsidie: €5,1 miljoen (58%)

 Subprogramma: Milieu

 Financieringsvorm: traditioneel

 Looptijd: sept. 2016 – sept. 2020

 Zoekcode in de Europese database:
LIFE15 ENV/NL/000217

 Projectverantwoordelijke: Provincie Zuid-Holland

 Partners: in totaal 16 partners uit België, Nederland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk

 Contactpersoon: Annet van Lier

 Email: clinsh@phz.nl

 Website: www.clinsh.eu

Biobased-vangrail

De metalen vangrails die nu naast bijna alle snelwegen in Europa staan, zijn voorzien van een laag zink. Dit zink veroorzaakt bodemvervuiling onder de vangrail en is daardoor slecht voor het milieu. Uiteindelijk kan deze vervuiling terechtkomen in onze voedselketen. Daarnaast vergt de productie van het metaal een flinke hoeveelheid energie. Om hier iets aan te doen hebben advies- en onderzoeksbureau Millvision en zijn partners een duurzaam alternatief bedacht voor de metalen vangrails: de biobased-vangrail.

De biobased-vangrail is een duurzaam alternatief voor de huidige metalen vangrail.

Biobased-vangrail

Het alternatief is een vangrails die is gemaakt van natuurvezelcomposiet. Dit composiet bestaat uit vezels die afkomstig zijn uit bermgras en tuinbouwresten. Daarnaast zit er bio-plastic in de vangrails, dat is gemaakt van zetmeel uit de aardappelverwerkende industrie. Kortom: een duurzame vangrail, waarbij de bodem onder de vangrail niet meer wordt vervuild door het zink en waarbij minder energie verloren gaat bij de productie van de vangrail. Om zeker te zijn van de veiligheid van deze biobased-vangrails worden er simulaties en crashtesten uitgevoerd. Dit gebeurt in samenwerking met Rijkswaterstaat. Uit testen moet blijken of de biobased-vangrails bestendig zijn tegen de buitenlucht, of ze lang meegaan en of er geen zwakke plekken in het materiaal komen. Als uit deze testen blijkt dat de biobased-vangrails veilig zijn, dan kan er volgens het businessplan worden gestart met de oprichting van een nieuw bedrijf.

Harm Jan Thiewes van Millvision geeft aan dat adviezen van RVO.nl belangrijk waren om een succesvolle aanvraag in te dienen. 'De Europese Commissie vraagt veel van je, maar dat mag ook wel als je kijkt naar de omvang van de LIFE subsidies. Subsidie ophalen is niet iets dat je zomaar doet en de slagingskans is beperkt. Gelukkig is onze aanvraag de tweede keer goedgekeurd, omdat we de adviezen van RVO.nl hebben toegepast. Als je een mooie oplossing hebt voor een Europees probleem, dan is LIFE zeker de moeite waard. Het heeft ons daarnaast veel nieuwe contacten opgeleverd met ondermeer botsings- en materiaalkundige experts en interessante contacten in de wereld van infrastructuur', aldus Thiewes.

Als je een mooie oplossing hebt voor een Europees probleem, dan is het LIFE-programma zeker de moeite waard.'

Biobased-vangrail in het kort:

 Totaalkosten project: €1,9 miljoen

 LIFE-subsidie: €1,02 miljoen (58%)

 Subprogramma: Milieu

 Financieringsvorm: traditioneel

 Looptijd: sept. 2016 – sept. 2019

 Zoekcode in de Europese database:
LIFE15 ENV/NL/000173

 Projectverantwoordelijke: Millvision BV

 Partners: Kiem Innovations BV, Naftex GmbH, RB Biobased Institute BV

 Contactpersoon: Leon Joore

 Email: welcome@millvision.eu

 Website: <https://bg4us.eu>

LIFE@Urban Roofs

Vandaag de dag leeft meer dan 70 procent van de Europese bevolking in stedelijk gebied. De Verenigde Naties voorspellen dat dit in 2050 zelfs meer dan 80 procent zal zijn. Veranderingen in het klimaat, in combinatie met een groeiende trek naar de stad, zorgen voor steeds grotere uitdagingen voor steden. De gemeente Rotterdam heeft besloten om deze uitdaging aan te gaan en de stad klimaatbestendiger te maken. Aangezien de stad bijna 15 km² plat dak heeft, is besloten om de uitdaging letterlijk naar een hoger niveau te tillen.

‘We hopen dat ons project een oplossing biedt voor de effecten van klimaatverandering en vooral voor extreme weersomstandigheden, zoals zware regenbuien en lange periodes van droogte en hitte.’

LIFE@Urban Roofs

‘De LIFE-subsidie geeft net dat extra zetje dat nodig is om mensen over de streep te krijgen. Daardoor kun je samen op zoek naar oplossingen voor uitdagingen van de toekomst.’

‘Het project LIFE@Urban Roofs richt zich specifiek op de potentie van het Rotterdams daklandschap’, vertelt Eline van Weelden. Zij is adviseur bij de Gemeente Rotterdam en verantwoordelijk voor Urban Roofs. ‘We ervaren in een snel groeiende stad als Rotterdam dat we niet alleen de uitdagingen op het gebied van klimaatadaptatie, weerbaarheid en duurzaamheid kunnen aanpakken. Nu al is meer dan de helft van de stad privaat bezit. Met dit project proberen we private investeringen in een duurzaam daklandschap te stimuleren. We zijn op zoek naar nieuwe samenwerkingsvormen en investeringsmodellen om meer multifunctionele daken in de stad te realiseren’, verklaart Van Weelden. Samen met een aantal gebouw-eigenaren worden drie voorbeeldprojecten gerealiseerd. Het doel is maatregelen te ontdekken die regenwater tijdelijk vasthouden en opnemen, maar ook bijdragen aan vergroening en lokale energieopwekking. ‘We hopen dat ons project nieuwe perspectieven en slimme oplossingen biedt om de negatieve effecten van klimaatverandering

op te vangen. Je kunt hierbij denken aan zwaardere regenbuien en lange periodes van droogte en hitte’, besluit Van Weelden.

Met hulp van een subsidieadviesbureau slaagde Rotterdam erin om een LIFE-subsidie voor het project te krijgen. ‘We hebben positieve ervaringen met het traject. Binnen de gemeente Rotterdam is een jaar eerder al een LIFE-subsidie aangevraagd en toegekend voor het project Urban Adapt. Vanwege de positieve ervaringen hiermee en de vele uitdagingen op het gebied van klimaatadaptatie, is ervoor gekozen opnieuw een aanvraag te doen’, vertelt Van Weelden. ‘Voor ons is de LIFE-subsidie vooral een heel mooi middel om iets in beweging te krijgen in de organisatie en de stad. Het geeft net dat extra zetje dat nodig is mensen over de streep te krijgen, waardoor je samen op zoek kunt naar oplossingen voor de uitdagingen van de toekomst.’

Urban Roofs in het kort:

- **Totaalkosten project:** €8 miljoen
- **LIFE-subsidie:** €3,3 miljoen (40%)
- **Subprogramma:** Klimaat
- **Financieringsvorm:** traditioneel
- **Looptijd:** juli 2017 – december 2022
- **Zoekcode in de Europese database:** LIFE16 CCA/NL/000096

- **Projectverantwoordelijke:** gemeente Rotterdam
- **Partners:** Vestia, Stichting Arosa, De Rotterdamsche Vastgoed Maatschappij, Stichting Gebouw De Heuvel en Trivestor Beleggingen en de stad Vejle in Denemarken
- **Contactpersoon:** Eline van Weelden & Sanne Hieltjes
- **Email:** e.vanweelden@rotterdam.nl en slh.hieltjes@rotterdam.nl
- **Website:** www.rotterdam.nl/wonen-leven/urban-roofs

Urban-Adapt

Klimaatverandering heeft grote gevolgen voor deltasteden zoals Rotterdam. De stijgende zeespiegel brengt de dijken in gevaar en als er niets gebeurt dan neemt de kans op overstromingen toe. In de stad zelf bestaat de kans dat extreme regenval tot schade leidt aan het huidige rioolstelsel. Lange periodes van droogte vormen eveneens een gevaar voor de leefbaarheid in de stad. De gemeente Rotterdam, Rijkswaterstaat en het Wereldnatuurfonds hebben daarom de handen ineengeslagen. Het LIFE-project Urban Adapt moet Rotterdam klimaatbestendiger en groener maken.

‘Getijdenparken en een waterplein: innovatieve ideeën van de gemeente Rotterdam om in te spelen op het veranderende klimaat.’

Urban-Adapt

Urban-Adapt is één van de twee projecten in Rotterdam die een LIFE-subsidie heeft ontvangen. Rotterdam klimaat-bestendiger en groener maken is geen eenvoudige taak. Daarom worden er in de demonstratiegebieden Nieuwe Maas en Zomerhofkwartier maatregelen getest en geëvalueerd.

Waterplein

Het Zomerhofkwartier is een bedrijventerrein uit de jaren vijftig aan de rand van het Rotterdamse centrum. Hiernaast ligt de Agniesebuurt, een stadswijk uit de negentiende eeuw met weinig openbaar groen. Als er sprake is van hevige regenval, dan hebben de inwoners last van wateroverlast op straat, in hun achtertuin of kelder. In de hele wijk is daarom extra waterbergingscapaciteit nodig. Om dat te realiseren zijn verschillende projecten gerealiseerd. Een voorbeeld hiervan is de Rain(a) Way Garden met waterdoorlatende tegels. Bij hevige plensbuien neemt daardoor de wateroverlast af. Daarnaast is regentuin ZOHO aangelegd. Met daarin slimme

regentonnen en een wadi die overtollig water opvangen. Bij droogte wordt dit water gebruikt om het groen in de wijk te onderhouden.

Getijdenpark

Het tweede demonstratieproject bestaat uit een aantal getijdenparken die zijn aangelegd langs de Nieuwe Maas en de Nieuwe Waterweg. Een getijdenpark is een parkgebied dat is aangelegd naast een rivier die onder invloed staat van het getij, waardoor er sprake is van eb en vloed. Dit aantrekkelijke nieuwe landschap vergroot de recreatieve mogelijkheden in de omgeving en verbetert de ecologische kwaliteit van de rivier.

Mayke Derksen, adviseur LIFE bij RVO.nl verklaart waarom de beoordelaars van LIFE ook aan dit project van de gemeente Rotterdam een subsidie toekenden. 'De Brusselse LIFE-beoordelaars vonden dit project van toegevoegde waarde vanwege het integrale karakter. Je ziet heel duidelijk dat water, natuur, leefbaarheid en

recreatie hand in hand gaan bij zowel demonstratiegebied het Zomerhofkwartier als bij de Nieuwe Maas. De maatregelen die hier worden uitgewerkt, zijn daarnaast ook interessant voor andere Europese steden die aan een rivier of in een deltagebied liggen.'

'Dit project heeft een heel integraal karakter: natuur, water, leefbaarheid en recreatie gaan hand in hand.'

Urban-Adapt in het kort:

- **Totaalkosten project:** €10,4 miljoen
- **LIFE-subsidie:** €2,8 miljoen (27%)
- **Subprogramma:** Klimaat
- **Financieringsvorm:** traditioneel
- **Looptijd:** juli 2015 – december 2021
- **Zoekcode in de Europese database:** LIFE14 CCA/NL/000302

- **Projectverantwoordelijke:** gemeente Rotterdam
- **Partners:** Rijkswaterstaat, Wereld Natuur Fonds Nederland
- **Contactpersoon:** Cleo Pouw
- **Email:** cc.pouw@rotterdam.nl
- **Website:** www.urbanadapt.eu

Optimelt

De glasindustrie heeft een hoog energieverbruik en produceert veel CO₂. Tafelglasfabriek Libbey wil hier verandering in brengen. Het bedrijf heeft een innovatieve technologie ontwikkeld die bedoeld is om warmte uit het productieproces terug te winnen. In het meest gunstige scenario wordt hiermee 20% bespaard op het energieverbruik.

Optimelt

‘Een belangrijke voorwaarde van de LIFE-subsidie voor Optimelt, is dat het project toepasbaar is voor andere glasbedrijven in de Europese Unie.’

Libbey is de tweede speler op de wereldranglijst voor tafelglasindustrie. Het bedrijf heeft fabrieken in Nederland, Portugal, China, de Verenigde Staten en Mexico en is beursgenoteerd in de Verenigde Staten. De Optimelt-technologie is gedurende twee jaar getest door middel van een kleinschalig experiment in Mexico. Met behulp van de LIFE-subsidie wordt de techniek nu grootschalig en commercieel toegepast in Nederland. De techniek komt neer op het in contact brengen van aardgas met de rookgassen die normaal verdwijnen via de schoorsteen. De teruggewonnen warmte bevordert op haar beurt een efficiënte verbranding in de gasoven. ‘Libbey verbeterde eerder al de energie-efficiëntie van zijn productieproces door zuiver zuurstof bij te mengen in de aardgastoevoer. Met de warmteterugwinningstechnologie van Optimelt willen we dat verder verbeteren’, zegt Marco van Valburg, Technical Director van Libbey.

‘De Optimelt-techniek kwam in aanmerking voor een LIFE-subsidie, omdat de Europese Unie belang hecht aan energie-efficiency en minder CO₂-uitstoot’, vertelt John Heynen, adviseur voor LIFE bij RVO.nl. ‘Belangrijke voorwaarde is wel dat het project toepasbaar is voor andere glasbedrijven in Europa. Op die manier kan het hoge energieverbruik van veel andere glasfabrieken in de EU worden aangepakt. Als blijkt dat de technologie als *best practice* uit de bus komt voor energie-efficiëntie, dan kan het op termijn zelfs de norm worden voor alle Europese glasfabrieken. Alle glasfabrikanten kijken dus mee’, concludeert Heynen.

Optimelt in het kort:

- **Totaalkosten project:** €8,3 miljoen
- **LIFE-subsidie:** €2,3 miljoen (28%)
- **Subprogramma:** Klimaat
- **Financieringsvorm:** traditioneel
- **Looptijd:** juli 2016 - oktober 2019
- **Zoekcode in de Europese database:** LIFE15 CCM/NL/000121

- **Projectverantwoordelijke:** Koninklijke Nederlandse Glasfabriek Leerdam
- **Partners:** Praxair Euroholding S.L. in Spanje
- **Contactpersoon:** Marco van Valburg
- **Email:** mvalbu@libbey.com

LIFE IP Deltanatuur

De Nederlandse overheid wil samen met natuurorganisaties, waterbeheerders en bedrijven de natuur in grote Nederlandse wateren herstellen en verder ontwikkelen. Het programma LIFE IP Deltanatuur richt zich hierbij op de vijf grote wateren: de Noordzee, het IJsselmeer, de Waddenzee, de Zuidwestelijke Delta en de grote rivieren. Dit lukt soms moeizaam vanwege spanning tussen veiligheid, economie en ecologie. Ook ontbreekt een samenhangende aanpak en is niet ieders rol duidelijk. Het programma wil hier verandering in brengen.

‘In LIFE IP Deltanatuur werken verschillende Nederlandse partijen actief samen om de natuur in Nederlandse wateren te herstellen en verder te ontwikkelen.’

LIFE IP Deltanatuur

De grote Nederlandse wateren hebben bijzondere natuurwaarden. Veel kust- en trekvogels leven hier, maar ook vissen en zeedieren vinden er hun leefomgeving. Behoud van deze gebieden is van nationaal en Europees belang en daarom is het programma LIFE IP Deltanatuur in het leven geroepen. Hierin onderzoeken overheidsinstellingen, natuurorganisaties, waterbeheerders en bedrijven wat nu precies de botsende belangen zijn. Welke rol heeft iedere partner, welke verantwoordelijkheid hoort daarbij en hoe kom je gezamenlijk tot oplossingen?

In de voorbereiding van de aanvraag van dit integrale project heeft RVO.nl actief meegedacht. Hoe maak je de meeste kans op subsidie en wat wil de Europese

Commissie nu eigenlijk voor project zien? In de startfase van dit project heeft RVO-adviseur Astrid Hamer daarom meegekeken. 'Zeker toen een integraal project als begrip nog pril was, was de interpretatie en uitleg door Astrid erg welkom', verklaart Wendy Olivier. Zij is werkzaam bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en speelt een grote rol in het project. 'Wat voor mij belangrijk is geweest, is dat we een redeneerlijn en strategie hebben ontwikkeld gebaseerd op de kaders van de aanvraag en het zogenaamde Prioritised Action Framework, een plan van aanpak voor Natura2000 herstel in Nederland. Het helpt nog dagelijks om naar die redeneerlijn terug te kunnen grijpen als het weer eens alle kanten op gaat', aldus Olivier. Op dit moment ondersteunt RVO.nl het programma in de uitvoering.

'Bij de prille start van ons project, was de interpretatie en uitleg van RVO.nl erg welkom'

LIFE IP Deltanatuur in het kort:

 Totaalkosten project: €17,4 miljoen

 LIFE-subsidie: €10,5 miljoen (60%)

 Subprogramma: Milieu

 Financieringsvorm: integraal

 Looptijd: okt. 2016 – sept. 2022

 Zoekcode in de Europese database:
LIFE15 IPE/NL/000016

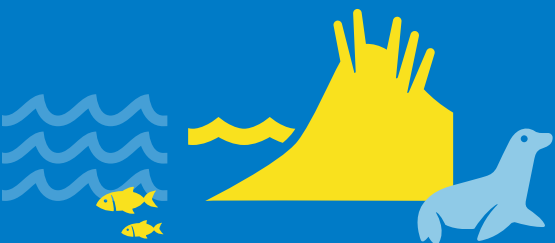
 Projectverantwoordelijke: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

 Partners: ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, verschillende provincies, waterschappen en natuurorganisaties uit Nederland.

 Contactpersoon: Dennis van Schaardenburg

 Email: m.d.vanschaardenburg@minez.nl

 Website: life-ip-deltanatuur.nl

Aganfoils

Jaarlijks produceren alle landen van de Europese Unie samen zo'n 25,8 miljoen ton plastic. Slechts 30 procent hiervan wordt selectief ingezameld voor recycling. De gevolgen hiervan zijn zorgwekkend: tonnen plastic die na slechts eenmalig gebruik verbrand of gestort worden, in het milieu terecht komen of rondzwerven in zee en daar rondrijvende afvalbergen vormen. Om dit tegen te gaan, is het belangrijk dat materialen meer worden hergebruikt of gerecycled. Attero B.V. in Drenthe heeft het project 'Aganfoils' opgezet, waarmee op een innovatieve manier afval wordt gerecycled.

'Aganfoils: As Good As New Plastic. Een innovatieve manier om huishoudelijk afval te recyclen.'

Aganfoils

‘We wilden zo snel mogelijk aan de slag met ons projectidee. Daarom hebben we ervoor gekozen om dit project zonder partners te doen.’

Om meer plastic te kunnen recylen, heeft Attero een granulaatfabriek gebouwd. Hier wordt kunststoffolie uit huishoudelijk afval verwerkt tot hoogwaardig granulaat (= korrels) voor recycling. Van dit granulaat worden vervolgens nieuwe plastic verpakkingen en producten gemaakt. ‘Dat is in veel landen niet vanzelfsprekend, omdat huishoudelijk afval vaak erg vies is en er een intensief reinigingsproces nodig is, vertelt Marcel Ligter. Hij is werkzaam bij Attero als senior procestechnoloog. Dit afval wordt daarom vaak verbrand of op vuilnisstortplaatsen gedumpt. ‘De Aganfoils aanpak zorgt ervoor dat het afval intensief wordt gereinigd in een wasproces, waardoor ook de geur verdwijnt. Het verkregen granulaat is hierdoor van zeer hoge kwaliteit. Voor deze innovatieve aanpak, die de naam Aganfoils heeft, kreeg Attero daarom een LIFE-subsidie’, verklaart Ligter.

Attero kwam in aanraking met LIFE via een subsidieadviesbureau. Vervolgens besloot het bedrijf

om subsidie aan te vragen, zonder samenwerking met een andere partner. ‘Het is tijdrovend om naar een of meerdere partners op zoek te gaan. We hebben wel bedrijven aangeschreven, maar het duurde te lang. We wilden graag zo snel mogelijk ons projectidee realiseren. Het werd daarom een project zonder partners. Hiervan hebben we geen spijt gehad’, vertelt Marcel Ligter. ‘Het LIFE-programma is heel interessant en de subsidie is aanzienlijk, maar er komt wel veel werk bij kijken. Je hebt echt mensen nodig die weten hoe zo’n project in financiële zin reilt en zeilt; facturen moeten in orde zijn, je moet urenlijsten bijhouden en veel rapporteren. Zeker achteraf gezien vinden we het een goede beslissing dat we dit project zonder partners zijn ingestapt. Mede daardoor is het werk overzichtelijk gebleven. Het duurde een paar maanden voordat duidelijk was hoe het LIFE-programma werkt, maar nu het duidelijk is, is het zeker voor herhaling vatbaar’, concludeert Ligter.

Aganfoils in het kort:

 Totaalkosten project: €13 miljoen

 LIFE-subsidie: €3 miljoen (23%)

 Subprogramma: Milieu

 Financieringsvorm: traditioneel

 Looptijd: juli 2016 - juni 2019

 Zoekcode in de Europese database:
LIFE15 ENV/NL/000429

 Projectverantwoordelijke: Attero BV

 Partners: geen

 Contactpersoon: Marcel Ligter

 Email: Marcel.Ligter@attero.nl

Stalrobot

In de mest van vee zit veel ammoniak. Als dit weglekt, zorgt het voor verzuring van het milieu en heeft het een negatief effect op de kwaliteit van de lucht, het oppervlaktewater en de bodem. In 2016 kwam maar liefst 47 procent van de ammoniakuitstoot in de Europese Unie op rekening van de veehouderijsector. Nieuwe oplossingen zijn belangrijk om hier verandering in te brengen. Lely Industries NV heeft verschillende ideeën geïntroduceerd die bijdragen aan een oplossing voor deze problematiek. Eén ervan is een innovatieve stalrobot.

Stalrobot

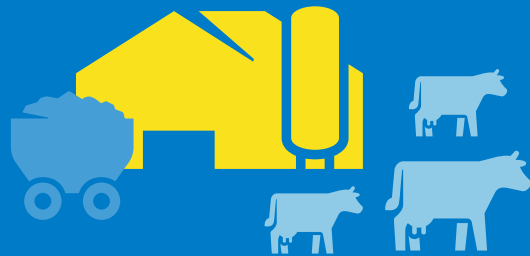

De innovatieve stalrobot maakt de stal geheel autonoom schoon, wat leidt tot een sterke vermindering van het vrijkomen van ammoniak. 'De robot zorgt ervoor dat het klimaat in de stal voor zowel het vee, als voor de veehouder sterk verbetert. De mest van het vee wordt op zo'n manier behandeld, dat er unieke meststromen ontstaan. Deze meststromen kunnen bijvoorbeeld worden hergebruikt als kunstmest, waardoor de bodem en planten optimaal worden gevoed', vertelt Korstiaan Blokland. Hij is hoofd van het innovatieteam bij Lely. 'Kortom: de robot zorgt ervoor dat boeren besparen op de kosten voor kunstmest, terwijl hun bedrijf bovendien minder ammoniak uitstoot. Op lange termijn zorgt het voor een beter imago en businessmodel voor de veehouders', concludeert Blokland. Dankzij de LIFE-subsidie wordt de robot getest op vijf boerderijen in Nederland (Noord-Brabant), Denemarken, Frankrijk en Duitsland. In deze testboerderijen wordt de robot gedemonstreerd en gevalideerd.

Rol van RVO.nl

Samen met een subsidieadviseur is Lely op bezoek geweest bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Er is allereerst gekeken welk onderdeel van LIFE het beste aansloot bij dit projectidee: het subprogramma klimaat of subprogramma milieu. Het werd milieu. Daarnaast heeft RVO.nl meegelezen met de conceptaanvraag. 'De adviseurs van RVO.nl kijken heel scherp of je goede antwoorden geeft op de vragen in het antwoordformulier. Soms moet het net iets specifieker', vertelt Blokland. 'We weten van onze stalrobot welke impact deze heeft voor de veehouders, maar doordat we de milieutechnische aspecten voor de Europese Unie verder hebben belicht, scoorden we extra punten. Die kunnen soms net het verschil maken tussen het wel of niet ontvangen van LIFE-subsidie', verklaart Blokland.

'De stalrobot wordt getest op vijf boerderijen in Nederland, Duitsland, Denemarken en Frankrijk.'

Stalrobot in het kort:

Totaalkosten project: €3.3 miljoen

LIFE-subsidie: €1,8 miljoen (55%)

Subprogramma: Milieu

Financieringsvorm: traditioneel

Looptijd: 1 juli 2017- 30 juni 2020

Zoekcode in de Europese database:
LIFE16 ENV/NL/000363

Projectverantwoordelijke: Lely Industries NV

Partners: Lely Technologies NV, Lely International N.V.

Contactpersoon: Korstiaan Blokland

Email: kblokland@lely.com

Website: www.lely.com

New Life for Dutch Fens

De Nederlandse laagveengebieden zijn erg belangrijk voor de waterrijke ecosystemen in West-Europa. Natuurmonumenten heeft daarom samen met Staatsbosbeheer het LIFE-project ‘New Life for Dutch Fens’ in het leven geroepen. Zeven laagveengebieden worden hier hersteld. Aangezien in 2014 nog maar 15 procent van het Nederlands landschap uit natuur bestond, is natuurbescherming in Nederland belangrijk. Natuurmonumenten was tussen 1996 en 2015 betrokken bij maar liefst 27 LIFE-projecten, waarvan bij 15 projecten als trekker.

*‘LIFE opent voor ons deuren
in binnen- en buitenland’*

New Life for Dutch Fens

‘Naast natuurherstel is er bij LIFE ook aandacht voor communicatie, gebiedsinrichting, recreatiestromen en omgevingsmanagement’

Sinds 1996 heeft Natuurmonumenten veel ervaring opgebouwd met het aanvragen van LIFE-subsidies en het coördineren van projecten. Daardoor is de natuur in verschillende Natura 2000-gebieden – een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden – hersteld. Hierbij kan worden gedacht aan diverse veengebieden (Weerribben), plassen (Naardermeer), heidegebieden en duinen. Een aantal projecten richt zich specifiek op het verbeteren van de leefomstandigheden van diersoorten zoals het pimpernelblauwtje (vlinder) en de grote karekiet (vogel). De bescherming van deze gebieden gebeurt vaak in samenwerking met verschillende partijen. ‘Het LIFE-programma opent diverse deuren voor ons, waardoor we kunnen samenwerken met zowel binnenlandse als buitenlandse partijen. In het landelijk gebied werken we veel samen met waterschappen en provincies’, verklaart Fen van Rossum, teamleider projectmanagement bij Natuurmonumenten. Een van de lopende projecten op dit moment is ‘New Life for Dutch Fens’.

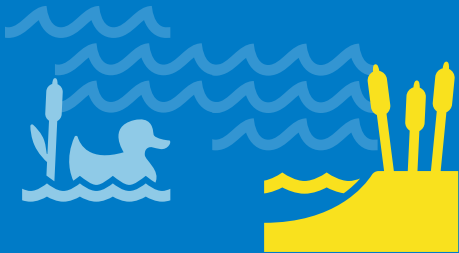
Samen met Staatsbosbeheer werkt Natuurmonumenten aan nieuwe kansen voor zeldzame dieren en planten in 7 laagveengebieden. Hierdoor komt de dynamiek van water en land terug in dit landschap.

‘We zijn heel blij met het LIFE-programma. Een voordeel van het programma is dat het een bredere scope heeft dan veel Nederlandse regelingen. Naast natuurherstel is er ook aandacht voor communicatie, gebiedsinrichting, recreatiestromen en omgevingsmanagement’, verklaart Van Rossum. ‘Je krijgt er wel een Europese opdrachtgever bij die speciale eisen stelt aan projectdefiniëring en verantwoording. De vele voordelen van het programma leggen echter meer gewicht in de schaal. Bovendien komen we dankzij LIFE in contact met veel Europese partijen die zich eveneens inzetten voor Natura 2000-gebieden en biodiversiteit. Dat draagt enorm bij aan onze kennisontwikkeling en ons netwerk’, concludeert Van Rossum.

New Life for Dutch Fens in het kort:

- **Totaalkosten project:** €13,5 miljoen
- **LIFE-subsidie:** €4,2 miljoen
- **Subprogramma:** Milieu, Natuur
- **Financieringsvorm:** traditioneel
- **Looptijd:** 1 juli 2013 - 31 dec 2018
- **Zoekcode in de Europese database:** LIFE12 NAT/NL/000372

- **Projectverantwoordelijke:** Vereniging Natuurmonumenten
- **Partners:** Staatsbosbeheer
- **Contactpersoon:** Titia Zonneveld
- **Email:** T.Zonneveld@natuurmonumenten.nl
- **Website:** www.natuurmonumenten.nl/projecten/nieuw-leven-in-het-veen

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Croeselaan 15 | 3521 BJ Utrecht
Postbus 8242 | 3503 RE Utrecht
T +31 (0) 88 042 42 42
F +31 (0) 88 602 90 23
E life@rvo.nl
www.rvo.nl/life

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | maart 2018

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) stimuleert duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving. RVO.nl werkt in opdracht van ministeries en de Europese Unie. RVO.nl is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.